

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Комлика Володимира Володимировича

на тему: «Склад правопорушення:

теоретичні підходи та практичні виміри», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Правопорушення – це явище, яке нерозривно пов'язане із життєдіяльністю соціуму, оскільки виявляється у поведінці суб'єктів, має протиправний характер, тобто не відповідає (порушує) правові норми, якими врегульовані суспільні відносини, та породжує суспільно шкідливі наслідки. Незважаючи на прагнення суспільства, державних інституцій мінімізувати правопорушення, навіть забезпечити їх викорінення, правопорушення не лише залишаються невід'ємним елементом життя суспільства, але і трансформуються, набуваючи нових властивостей, форм прояву, змісту тощо. Сьогодні ми є свідками стрімкого збільшення масштабів правопорушень в економічній та військовій сферах, в сфері ІТ технологій, правопорушення все більше набувають транснаціональний характер. Тому проблематика складу правопорушень в науковому плані є актуальною, потребує свого переосмислення саме з точки зору питань теретико-правових і практичних аспектів, забезпечуючи, формування універсальної сучасної конструкції складу правопорушення, яка б, як справедливо зазначає дисертант, «однаково задовольняла практичні потреби публічних і приватних галузей права», забезпечила б ефективно підґрунтя для подальшої протидії правопорушенням.

Актуальність теми дисертаційної роботи Комлика В.В. доводиться також станом наукової розробки теретико-правових і практичних аспектів складу правопорушень. В сучасній юридичній науці сформувалося дещо консервативне твердження про те, що склад правопорушення це система чотирьох елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони, яке на сьогодні не задовольняє галузеві наукові дослідження правопорушень, оскільки не враховує специфіку галузевих правопорушень. Вказане потребує наукового переосмислення теретико-правових і практичних аспектів структури правопорушень, їх

осучаснення з метою узгодження загальнотеоретичних та галузевих доктринальних підходів до розуміння складу правопорушення, забезпечення практики протидії правопорушенням.

Окрім того, поточне удосконалення законодавчої бази України в частині закріплення правопорушень, юридичної відповідальності, процесуальних механізмів їх функціонування потребує попереднього ґрунтовного наукового переосмислення складу правопорушення, що дозволить забезпечити якість правотворчої роботи в цій сфері та посилити якість правової регламентації правопорушень. Належний рівень наукової розробки теоретико-правових і практичних аспектів складу правопорушень в Україні, відхід від невиправданої доктринальної догматичності існуючого розуміння складу правопорушень мають скласти основу здійснення сучасних реформ в сфері правоохоронної діяльності, функціонування судової системи і судочинства України.

Вказаним і обумовлюється своєчасність та актуальність тематики дисертаційної роботи В. В. Комлика, в якій дисертант намагається:

1) встановити історіографічні та методологічні аспекти дослідження складу правопорушень;

2) з'ясувати категоріальні аспекти складу правопорушень шляхом визначення його сутності, встановлення і характеристики його ознак та уточнення визначення поняття «склад правопорушення»;

3) виокремити та охарактеризувати поняття та склад правопорушення у публічних галузях права, а також визначити елементи складу правопорушення у приватних галузях права;

4) розкрити значення та роль складу правопорушення у процесі застосування галузевої юридичної відповідальності;

5) з'ясувати особливості впливу загальної теорії права на теоретичні засади ідентифікації складів галузевих правопорушень;

6) встановити можливість врахування та межі імплементації специфіки складів галузевих правопорушень у систему категорій загальної теорії права.

Виконання зазначених задач дисертаційного дослідження свідчить про досягнення автором мети дослідження, а саме: формування та закладення наукового

підґрунтя у частині закріплення такої конструкції загальнотеоретичного складу правопорушення, яка сприятиме уніфікації категоріальної системи загальної теорії права та понятійно-категоріального апарату окремих галузей права.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які структуровано на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Виходячи зі змісту дисертації, можна зазначити, що дисертантом опрацьовано широке коло дисертаційних і монографічних робіт із зазначеного питання як українських, так і іноземних правознавців; проаналізовано норми чинного законодавства України, акти судової практики; використано матеріал енциклопедичних та навчальних джерел; опрацьовано широкий спектр вітчизняних та іноземних електронних видань. Все це дає можливість зробити висновок, що з теоретичної та практичної точок зору тема дисертаційного дослідження розроблена ґрунтовно. Безперечно цьому сприяла фундаментальна методологічна основа дисертаційного дослідження, оскільки автор продемонстрував вміння професійно використовувати в дослідженні функціональні можливості світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що можуть бути застосовані до вивчення теоретико-правових та практичних аспектів складу правопорушення.

Наукова новизна одержаних результатів (наукових положень, теоретичних узагальнень, висновків та пропозицій) впливає з актуальності теми дослідження. В цілому ж наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній порушено питання, які до цього часу вітчизняною наукою теорії держави і права не розглядалися. Сформовано концептуально нову юридичну конструкцію складу правопорушення, імплементація якої у галузеві системи права дозволить уніфікувати категорію «склад правопорушення» на рівні правозастосовної практики. Положення наукової новизни одержаних результатів автором справедливо структуровано на ті, що отримані вперше, ті, що удосконалено, і ті, що набули подальшого розвитку. Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають положення наукової новизни, що стосуються:

1) порівняльно-правового аналізу складу правопорушення різних галузей права, що дозволило автору виокремити відмінні риси та пояснити причини таких відмінностей;

2) переосмислення та обґрунтування необхідності перегляду історично сформованого у загальній теорії права підходу до складу правопорушення;

3) удосконалення уявлень про підстави юридичної відповідальності у публічних і приватних галузях права;

4) уточнення формулювань елементів складу правопорушення та наділення їх додатковими ознаками;

5) уявлення про інтегруючу функцію загальної теорії права щодо галузевих доктрин тощо.

Зміст положень, що віднесені автором до положень наукової новизни одержаних результатів, свідчить про авторський підхід до вивчення проблематики теоретико-правових та практичних аспектів складу правопорушень.

У вступі дисертаційної роботи обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт, предмет, мета і задачі дослідження, характеризується методологічна і науково-теоретична основа роботи, виокремлені положення наукової новизни одержаних результатів, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, виокремлюються положення щодо апробації результатів дослідження тощо.

У першому розділі роботи встановлено генезис становлення поглядів вчених на питання складу правопорушення, з'ясовано наукознавчий потенціал теоретико-правових та практичних аспектів складу правопорушень. Важливим внеском дисертанта є характеристика стану наукової розробки предмету дисертаційного дослідження, що надало змогу визначити перспективи наукової розробки складу правопорушень, встановити значення наукового дослідження складу правопорушень для удосконалення практики в сфері право охорони та судочинства. Слід позитивно відзначити спробу автора виокремити прогалини у науковому дослідженні складу правопорушення, які сформувались в юридичній науці, що свідчить про критичність здійсненого аналізу поглядів вчених. Відповідно до вимог, які висуваються до дисертаційних робіт, автором проаналізовано функціональні можливості

світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів дослідження, що можуть бути застосовані до вивчення складу правопорушень. Обґрунтованим є висновок автора про доцільність засновувати своє дослідження на методологічній установці про те, що склад правопорушення є тим інститутом права, який характеризується динамічністю, рухливістю, трансформаційністю (с. 32). Автором справедливо підсумовано, що повне розкриття змісту «склад правопорушення» не можливо здійснити виключно через систему знань загальної теорії права, а потребує аналогічного дослідження й у сфері галузевих наук (с. 46).

Досліджуючи термінологічні та сутнісні аспекти складу правопорушень, дисертантом проведено ґрунтовний аналіз праць теоретиків права та представників галузевих юридичних наук, які стосуються питання складу правопорушень, здійснено порівняння теоретико-правового та галузевого розуміння складу правопорушень. Цікавими є висновки дисертанта щодо ієрархії елементів складу правопорушень, оскільки в цьому питанні існує очевидна перспектива наукового пошуку. Зокрема, у дисертаційному дослідженні автор аргументує власне бачення послідовності елементів складу правопорушення, а саме: об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона та суб'єктивна сторона (с. 72-73).

Розділ 2 присвячено аналізу теоретико-правових та практичних аспектів складів правопорушень в публічному і приватному праві. Автором проведено аналіз складу кримінальних, адміністративних та міжнародних правопорушень, на підставі чого зроблено висновок, про доцільність надання визначення поняттю «склад публічного правопорушення» та опису специфіки його елементів. Підсумовуючи, автор обґрунтовує визначення поняття «публічне правопорушення» (с. 105).

Аналізуючи особливості складу цивільних і господарських правопорушень автором обґрунтовано наявність особливостей складу правопорушень у приватних галузях права (с. 136). Водночас автором зроблено дуже суттєве застереження про те, що «склади правопорушення у галузях публічного та приватного права не можна розглядати відірвано один від одного, оскільки вони взаємопов'язані між собою. Такий взаємозв'язок можливо простежити на функціональному рівні, оскільки кінцева сутність складу правопорушення як у галузях публічного права, так і у сфері права приватного має одну мету – слугувати єдиною підставою для притягнення

особи до юридичної відповідальності» (с. 136). Досліджуючи проблематику значення та ролі складу правопорушення у процесі застосування галузевої юридичної відповідальності автором виокремлено функції галузевого складу правопорушення та розкрито їх зміст (с. 148-149). Встановлено, що головна роль складу правопорушення полягає у розмежуванні правомірного діяння від протиправного. При цьому формується правова культура та система знань відносно того, що саме перебуває під охороною закону (об'єкт), які дії можуть завдати шкоди іншим учасникам (об'єктивна сторона), хто саме може відповідати за такі дії (суб'єкт) та яким при цьому повинен бути психічний стан особи (суб'єктивна сторона) (с. 151).

У третьому розділі дисертації автором проводиться аналіз особливостей впливу загальної теорії права на теоретичні засади ідентифікації складів галузевих правопорушень. Обґрунтованим є висновок дисертанта про те, що склад правопорушення у загальній теорії права є системою знань про загальні закономірності розвитку та функціонування складу правопорушення (елементів складу правопорушення) як універсального правового явища, про його сутність та соціальне призначення, тоді як галузеве уявлення про вказаний предмет більше сконцентроване на вивченні специфічних, особливих ознак, які виявляються лише в тій чи іншій галузі права (с. 157-158). У змісті підрозділу 3.2. дисертант аналізує можливості врахування та межі імплементації специфіки складів галузевих правопорушень у систему категорій загальної теорії права.

У висновках автором за результатами проведеного дослідження викладено найбільш важливі науково-теоретичні положення, які відображають зміст дисертаційного дослідження, результати використання різних методологічних прийомів дослідження, авторські ідеї, які засновані на дослідженому емпіричному матеріалі. Позитивним є проведення автором соціологічних опитувань, результати яких доповнюють емпіричний матеріал дослідження та відображені у додатках до дисертації. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що викладені в дисертації положення, узагальнення та висновки можна використати у: правозастосовній практиці; науково-дослідній сфері; викладацькій сфері.

Разом із низкою позитивних моментів дисертаційного дослідження, яких в роботі значно більше, потрібно відмітити і наявність певних дискусійних положень.

1. На наш погляд, автору доцільно було б більш чітко встановити співвідношення конструкцій загальнотеоретичного складу правопорушення та конструкцій галузевого складу правопорушення. В роботі автор веде мову і про необхідність вироблення уніфікованої конструкції складу правопорушень (с. 3-4) і про неможливість перенесення конструкцій загальнотеоретичного складу правопорушення у галузеві науки (с. 140) і про наявність функціональної ролі загальнотеоретичного складу правопорушення по відношенню до галузевих складів правопорушень (с. 159-160).

2. Здійснюючи аналіз особливостей складу правопорушення в публічній та в приватній галузях (підрозділи 2.1. та 2.2.) автором здійснюється аналіз складу кримінальних, адміністративних та міжнародних правопорушень (підрозділ 2.1) та аналіз складу цивільних і господарських правопорушень (підрозділ 2.2). В результаті автор встановлює особливості публічних та приватних правопорушень, акцентує увагу на специфіці та відмінностях у складах цих правопорушень. Підтримуючи в цілому сам підхід до визначення і характеристики особливостей вказаних правопорушень, водночас слід відзначити, що автор не виправдано уникає аналізу складу конституційних і військових правопорушень, які є типовими для публічної сфери та мають власну специфіку у їх складах. Так само поза увагою автора залишився аналіз особливостей дисциплінарних правопорушень, аналіз яких дозволив би більш комплексно розкрити особливості приватних правопорушень. Окрім того, у змісті вказаних підрозділів автор веде мову про особливості «публічних і приватних правопорушень», водночас у положеннях висновків до Розділу 2 дисертації автор зазначає вже про понятійні закономірності «складу галузевого правопорушення», «складу правопорушення у публічно-правових галузях», «складу правопорушення у приватно-правових галузях» (с. 153).

3. Тематика дисертаційної роботи безпосередньо пов'язана із проблематикою належної правової регламентації складів правопорушень в нормах національного та міжнародного права. Робота в цілому містить аналіз положень законодавства України, які стосуються правопорушень та юридичної відповідальності. Однак,

дисертаційне дослідження значно виграло б якби автором було виокремлено і обґрунтовано конкретні пропозиції в частині удосконалення такого правового забезпечення. Незважаючи на те, що автор вказує на практичне значення одержаних результатів, які можуть бути використані і при підготовці нормативно-правових актів, водночас конкретних рекомендації в роботі зроблено не було.

Однак, попри зазначені зауваження, можливо констатувати, що в цілому вони не применшують позитивного значення дисертації. За темою дисертації та відповідно до її змісту автором опубліковано дванадцять наукових праць, серед яких вісім – у фахових виданнях з юридичних наук, зокрема п'ять статей опубліковано в міжнародних фахових виданнях, а також чотири публікації – у вигляді тез доповідей на міжнародних наукових конференціях. Ці публікації за змістом відповідають темі дисертаційного дослідження. Опубліковані праці автора присвячені різним аспектам досліджуваної проблеми і не дублюють одна одну. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук повністю відображає зміст дисертації і висвітлює її основні положення. Дисертація має високий теоретичний рівень і практичне значення, а її зміст може бути покладено в основу майбутньої монографічної роботи.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження на тему: «Склад правопорушення: теоретичні підходи та практичні виміри» відповідає спеціальності 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень, а також вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, визначених п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а його автор – Комлик Володимир Володимирович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за вказаною спеціальністю.

**Докторант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Кандидат юридичних наук, доцент**

Т. О. Дідич